

Útvarpserindi eftir Kanadaferð sumarið 1964

Bjarni Benediktsson – Stjórnsmál – Útvarpserindi – Kanadaferð – Vestur Íslendingar – Winnepeborg

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

---

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Ræður og greinar 1949-1964
Askja 4-3, Örk 2

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Útvarpsriti
Bjarna Benediktssonar
yfir Kanadaferð
sumarið 1964

Landnemar á sléttum Norður-Ameríku komu hvaðanæva að. Flestir þeirra, sem þangað lögðu leið sína beint frá heimalöndum sínum í Norðurálfu, voru fátækir að veraldarauði og lentu í miklum erfiðleikum á fyrstu landnámsárum sínum.

Um enga átti þetta fremur við en Íslendinga þá, sem fluttu vestur um haf á síðari hluta 19. aldar. Þá gengu erfiðir tímar yfir land okkar. Nokkuð var að vísu farið að örla á stjórnfrælsi, en verklegar framkvæmdir voru svo að segja engar. Búskaparhættir voru svipaðir og tíðkæpt höfðu í þúsund ár. Landið var að vissu leyti enn ónumið. Kuldar, ísalög og eldgos juku á erfiðleikana. Viðnámspróttur almennings var ekki meiri en svo, að meinvitlar farsóttir eins og mislingar urðu að drepsóttum. Héðan var því ekki frá miklu að hverfa.

Hinir íslensku útflytjendur voru allir örsnauðir og þekktu ekkert til ^{þess} búskapar, sem átti við í hinum miklu akuryrkjulöndum, er þeir settust að í. Þó að landrými væri þá enn nóg, skorti þá í upphafi kunnugleika til að velja sér bústaði þar sem landkostir voru bestir og koma sér haganlega fyrir. Þeir töluðu mál, sem engir skildu og stuðlaði það raunar að því, að þeir reyndu að halda hópinn. En víðast voru hóparnir svo smáir, að lítt munaði um þá í fólksmergðinni. Í samkeppni við allan fjöldann var Íslendingum því óhægara um vik, þar sem flestir hinna þekktu frá sínum fyrri heimkynnum svipaða búskaparhætti og við áttu í nýja landinu eða voru þeim a. m. k. ekki jafn gerókunnugir og Íslendingar.

Sjálfir eru útflytjendurnir nú fyrir löngu komnir undir græna torfu. Börnin, sem með þeim fóru, eru flest farin sömu leið eða mjög komin á efri ár. Þriðja og fjórða kynslóðin eru nú á starfsaldri, en hin fimmta að vaxa úr grasi. Samfelldar Íslendingabyggðir eru nú flestar orðnar harla glompóttar. Vestan hafs þykja flutningar á milli héraða og landshluta ekki tiltökumál. Afkomendur landnemanna hafa að fullu lagað sig að landsháttum. Þá er nú að finna víðs vegar í öllum hugsanlegum störfum. Eftir því, sem efnahagur hefur batnað hafa æ fleiri aflað sér fullkominnar menntunar og neytt þess færiss, sem hún gefur.

Þegar litið er á allt þetta, væri ekki að undrast, þó að áhugi fyrir ættartengslum við Ísland væri með öllu horfinn eða að minnsta kosti hverfandi.

Auðvitað eru Vestur Íslendingar nú ýmist Canadamenn eða Bandaríkjamenn. Þeir eru hollir borgarar og þegnar síns heimalands, sem þeir telja ekki lengur einungis sitt fósturland, eins og landnemarnir gerðu, heldur sitt eiginlega föðurland. Engu að síður ber mikill fjöldi þeirra enn einlægan vinarhug og tryggð í brjósti til ættilands síns og forfeðra sinna, Íslands. Að sjálfsögðu er áhuginn misjafn og vitundin um íslensk- an uppruna vafalaust horfin hjá ýmsum. Það er auðskilið, en hitt merkilegt hjá hversu mörgum hún er enn lifandi.

Örðugleikarnir þjöppuðu mönnum saman, treystu þjóðartengslin. Flestir settust íslensk- u vesturfarar- n- ir að í Manitoba, nærri Winnipegvatni, í Winnipeg- borg sjálfri eða í sveitum þar umhverfis. Litið var á þá svipað og sértrúarflokk sem líft blandaði blóði

- 3 -

og geði við aðra. Í sögu Manitoba eru þeir bókstaflega nefndir í öðru orðinu, þegar í hinu er talað um nafngreindan sértrúarflokk, sem kom til Manitoba um svipað leyti og Íslendingar. Um skeið gengu Vestur-Íslendingar í Winnipeg undir uppnefni, sem a. m. k. þeir sjálfir töldu sér til niðrunar. Eg sá alkunn ljúfmenni setja upp hörkusvip, þegar á þessu var minnst, þótt auðséð væri, að ekki var í móðgaskyni gert. Nú er fyrir löngu hætt að nota niðrunar nöfn um þá.

Þær starfsgreinar eru áreiðanlega vandtaldar í Canada og þá einkum Manitoba, að Vestur-Íslendingur sé þar ekki í fremstu röð. Upptalning á nöfnum einstakra manna á hér eigi við og gæti verið villandi. Auðvitað er mest talað um þá, sem frá úr skara, og á skyndiferð hittir maður sízt þá, sem illa hefur gengið og hafa sig þess vegna ekki í frammi. En allir Vestur-Íslendingar, sem ég hittir voru hressilegir og lífsglaðir. Ekkert af því, sem ég sagði í ræðum mínum fékk betri undirtektir en það, sem ég sagði af fullri sannfæringu eftir að hafa séð landið, að ef ég ákvæði að flytja frá Íslandi sem ég vissulega vonaði, að aldrei yrði-, þá vildi ég hvergi fremur búa en í Canada. Ekki var um það að villast, að menn undu hag sínum vel.

Vestur-Íslendinga má rekast á ótrúlega víða E. t. v. var sízt tiltökumál, þó að ég hitti fjölda þeirra á Íslendingadeginum að Gimli og í Winnipeg. Gimli er þó aðeins lítið þorp, svo að flestir þeirra fimmþúsunda, sem talið var að tekið hefðu þátt í hátíðahöldunum þar, voru/komnir, sumir óra-^{að}vegu. Og í Winnipeg entust ótrúlega margir til þess að sinna okkur dag eftir dag, taka þátt í samsæti og á sunnudagskvöldi fyrst í ágúst

að sækja messu þar sem okkur var fagnað. Það var hátíðleg stund, en ekki var síður eftirminnilegt að koma á rúmhelgum degi í hina fornu sókn séra Friðriks Hallgrímssonar í Argylebyggð, all langt fyrir sunnan Winnipeg, þar sem 200 manna hópur heldur enn uppi fjórum sóknarkirkjum, sem reistar voru á meðan héraðið var að mestu byggt Vestur-Íslendingum. Undursamlegt var að sjá, hversu öllu var vel við haldið og koma inn á al íslensk heimili suður undir landamærum Bandaríkjanna og hitta þar menn, sem höfðu alizt upp við kvöldvökur í gömlum íslenskum stíl, þótt þeir væru sjálfir fæddir vestra.

Þá var ekki síður merkilegt að koma til Edmonton. Þar tók ungur maður á móti okkur úti við flugvélina og fylgdi okkur inn í flugstöðina. Mér hafði verið sagt, að hún væri hálf tíma akstur utan við bæinn. Þegar við komum inn í all stóran sal, áttaði ég mig þess vegna ekki í fyrstu, þegar ég sá þar fjölda fólks, unga og gamla, og hélt þetta vera venjulegt ferðafólk. Brátt kom samt í ljós, að þarna voru menn komnir langan veg, sumir með ung börn sín, til að heilsa okkur. Vissum við þó ekki fyrirfram deili á neinum þeirra. Gerðu þeir og ekki endaslept við okkur, héldu fjölmennt samsæti um kvöldið og margir fylgdu okkur daginn eftir til heimilis Stephans G. Stephanssonar nokkurra klukkutíma ferð. Á leiðinni höfðu raunar gamlir nágrannar Stephans tekið við okkur; þeir fluttu okkur þar um hérað og degi síðar vestur í Klettafjöllin.

Bær Stephans stendur á fögrum og friðsælum stað, sem í okkar Íslendingaaugum var ákjósanlegasta bæjarstaðið, sem við sáum á öllum hinum víðlendu sléttum.

búsældarlegri. En þótt Stephan yrði aldrei ríkur maður á þar lands mælikvarða, var hús hans, sem hann reisti sér um aldamótin, mun veglegra en nokkur bóndabær á Islandi um þær mundir. Var koman á heimili Stephans ógleymanleg svo og samfundir við skyldmenni hans og nágranna, sem enn mundu hann glögg.

Stephan var oft kallaður Klettafjalla-skáld og sjást þau þó aðeins í góðu skyggni frá heimili hans enda mundi ég halda, að þaðan væru einir 150 kílómetrar upp í Klettafjöllin, en það þykir ekki mikil vegalengd í allri víðáttunni þar vestra. Í Klettafjöllunum dvöldum við tvo daga á stóru sumarhótel, Þar vildu forráðamenn fá mynd af okkur í safn sitt og sagði þá kona mín í glensi, að undir enn eina myndatöku gengumst við því aðeins, að við fengjum einhvern af hinum myndarlegu hestalögreglumönnum, sem svo eru kallaðir, til að punta upp á. Leið þá ekki á löngu áður en einn slíkur væri kominn, og þegar við tókum tal saman kom í ljós, að hann var af íslenzku bergi brotinn.

Eftir að nágrannar Stephans höfðu sleppt af okkur hendi óku tveir ungir Íslendingar, sem nú búa í Vancouver, en báðir fæddir á Islandi okkur tveggja daga leið vestur að Kyrrahafi. Báðir voru þeir með konum sínum og mun ferðin um Klettafjöllin, okkur seint úr minni líða. Gistum við um nótt í bæ með 15-20 þús. íbúum, Kelowna að nafni, er liggur í miklu aldiræktarhéraði. Í þessum bæ, sem ég hafði aldrei áður heyrt nefndan, söfnuðust saman um fimmtíu Vestur Íslendingar og skyldulið þeirra til að heilsa upp á okkur. Þurftu sumir að sækja 100-200 kílómetra að. Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

þar sem fjölmennt samsæti var haldið og sóttu það m. a. sjómenn sunnan úr Seattle í Bandaríkjunum, er höfðu tekið sig upp frá fiskveiðum til að komast á þennan Íslendingafund. Loks hittum við degi síðar álitlegan hóp Vestur-Íslendinga suður í San Francisco

Ætlun mín var ekki sú, að segja neina ferðasögu, heldur einungis að reyna að skýra þann lifandi áhuga fyrir tengslum við Ísland, sem ég varð hvarvetna var. Menn komu saman á ólíklegustu stöðum vegna þess að fulltrúi Íslands var á ferð. Þvílíkar ferðir héðan að heiman hafa þýðingu og mega ekki niður falla vegna þess, að þær halda við áhuga og hvetja til samfunda, sem ella yrðu ekki.

Farsæld Vestur-Íslendinga og dreifing þeirra víðsvegar um hið mikla meginland hlýtur í vaxandi mæli að leiða til þess, að tengslin þeirra í milli losni og rofni smám saman eftir því, sem tímar líða. Þeir eru ekki lengur einangrað, aðvífandi þjóðarbrot innan um ótal mörg önnur miklu fjölmennari, heldur eru þeir nú samgrónir þjóðarmeidnum. Þeirra íslenzka tungumál, sem í fyrstu var þeim fjötur um fót en átti ríkan þátt í samheldninni, er nú óðum að hverfa.

Þegar ég heilsaði gestum í kvöldsamsætinu í Edmonton, komu þar í einum hóp tveir drengir innan við fermingu, miðaldra maður og annar við aldur. Sá elsti, sem heilsaði mér síðast, ávarpaði mig á hreinni íslenzku og sagðist hafa þekkt afa minn og ömmu á Húsavík. Þegar ég síðar átti nánara tal við hann, kom í ljós, að hann hafði farið frá Íslandi fjögurra ára gamall og var að minna mál ömmusystir hans. Sjálfur átti hann nú bágt með heyrn, en sagði mér m. a. "söguna um fiskibeinin", sem hann svo kallaði. Hún var þess efnis

fararskips gist með börnum sínum hjá afa mínum og ömmu, og hann þá sjálfur fengið ný föt. Faðir minn, sem þá var stráklingur, var látinn festa nýju buxunum á frænda sinn, en laumaði um leið fiskibeinum ofan í buxnasetuna. Strákar hafa verið stríðnir jafnt þá sem nú, eins þeir, sem síðar urðu viðurkennd prúðmenn. Nú var sá, sem fyrir þessum hrekk hafði orðið, búsettur norður í auðnum Canada. Kvaðst hann mundu halda heim til sín daginn eftir 700 mílna eða h. u. b. 11 hundruð kílómetra leið flugleiðis. Á orðum hans var engan útlendan hreim að heyra fremur en hann hefði aldrei úr Þingeyjar-sýslu farið. Eg spurði, hvort hann hefði verið giftur íslenzkri konu úr því að hann talaði íslenzku enn svo reiprennandi. Nei, hann sagði konu sína hafa verið af frönskum ættum og við afkomendur sína, sem með honum voru, son og sonarsyni, talaði hann á ensku.

Roskinn bóndi, sem ég hitti að Gimli, -hann var þar ásamt systur sinni og bæði fædd í Canada en ramm-íslenzk ásýndum, sagði við mig á íslenzku, eitthvað á þessa leið: "Það slæma við þetta land er, að hér vilja allir tala ensku". Þó að við Íslendingar kysum annað, verður þessari staðreynd ekki haggð. En margir þeirra, sem sjálfir tala ensku, hafa unun af því að heyra íslenzku. Ahuginn fyrir Íslandi er og engan vegin takmarkaður við þá, sem íslenzku tala eða skilja, né það að menn séu komnir til ára sinna. Eg talaði við miðaldra mann, sem ekki sagðist hafa haft neinn áhuga fyrir sínu íslenzka ætterni á unglingsárum, en var nú orðinn því áhugasamari um þau efni. Íslenzku kunnátta er ekki heldur örugg sönnun fyrir sérstökum vinarhug til Íslands. Aldraður maður sagði við mig á góðri íslenzku, að sig hefði aldrei langað til að sjá Ísland. Hann hefði ekki heyrt svo vel af því lítið í ensku sinni. Koma hans á Íslendingadag

sýndi raunar, að hugur hans til Íslands er annar, en í fljótu bragði hefði mátt ætla af orðum hans. Við megum og minnst þess, að Ísland var ekki blítt börnum sínum um það leyti, sem útflytjendurnir yfirgáfu það. Þeir, sem annast var um landið, óttuðustu lengi, að þeir, sem aldir voru upp vestan hafs, mundu verða fyrir vonbrigðum við að sjá Ísland. Þetta kemur glögglega fram í bréfi Stephans G. til séra Rögnvalds Péturssonar frá 1912. Þar segir:

"Ég hlakka til með ykkur, að þið fáið nú að skreppa heim. Verst þykir mér, að þú manst svo lítið, hvernig var, sem von er, því Ísland má ekki bera saman við annað en sjálft sig og allt, sem verra er. Ég er hræddur um, að þú verðir svo bölsýnn. Ég skal lána þér mína seinustu minning um Sauðárkrók: Tveir danskir lausakaupmenn á segldöllum sínum við akkeri á höfninni. Tvær sjómannaþúðir, litlar og ljótar, kúrðu í fjöruurðinni, og enginn maður í þeim. Jón á Víði-mýri og "Bensi" Blöndal, báðir góðgláðir, reyna sig þar á mölinni í gamla tvísongunum við "Sá ljósi dagur liðinn er".

Nú kveður annað við hjá þeim, sem dómbærastir eru.

Roskinn bóndi, fæddur vestra, sem komið hafði til Íslands ekki alls fyrir löngu í fyrsta skipti, sagði, að þangað til að hann hefði sjálfur komið til Íslands hefði hann ætíð haldið, að það hefðu verið útflytjendurnir, sem gerðu rétt, sýnt bæði hugdirfð með því að leggja út í óvissuna og þrautseigju og manndáð með því, hvernig þeir hefðu brotið sér braut. Eftir að hann hefði komið til Íslands ferðast þar um og kynnt sér það, sem gert hefði verið, miðað við hitt, sem áður var, liti hann öðruvísi á. Hann teldi nú, að útflytjendurnir hefðu yfirgefið skip, sem virtist vera að sökkva, en hinir, sem eftir voru hefðu rétt það við og sigldu nú svo, að sami væri að. Eg jafa að ég graud-

ist yfir dómi þessa lífsreynda manns, sem lengi hefur verið í fremstu röð sinnar stéttar.

Fjarri lagi væri að fara í nokkurn meting um það, hvorir hafi staðið sig betur, þeir, sem burtu fluttu eða eftir urðu. Hitt er sönnu nær, að þakka hversu vel hefur ræst fram úr fyrir báðum. Þegar litið er á allar aðstæður, þá er það undursamlegt, hvílkum frama hinn fámenni hópur Vestur-Íslendinga hefur náð og að enn skuli þeir ekki horfnir í þjóða-hafinu vestra. Með sama hætti er með ólíkindum sú endurreisn, sem Island og Íslenzka þjóðin hefur lifað á þessari öld. Þar eru margar orsakir að verki. Meðal þeirra er sú, að Vesturfararnir víkkuðu sjóndeildarhring þjóðarinnar, þeir rufu einangrunina, sem allt ætlaði að kæfa. For-dæmi þeirra sýndi, að Íslendingar voru ekki öðrum síðri við sömu skilyrði og smám saman lærðu menn, að við þurftum í rauninni ekki síður en frændur okkar vestan hafs að nema okkar eigið land og nýta nútíma þekkingu og tækni.

En lífskraftinn og seigluna á bæði sjálf Íslenzka þjóðin og sá hluti hennar, sem burtu fór, að þakka okkar ástkæra en erfiða landi og þeirri menningu, sem hér hefur geymst og þróast í meira en þúsund ár. Gildi hennar er fyrst og fremst fyrir okkur sjálfa. En hún hefur einnig miklu almennara gildi sem nánasti tengiliður þeirra þjóða, sem byggja Norð-vestur hluta Evrópu og hinn engil-saxneska heim, við löngu liðna fortíð. Sú menning, sem okkar er grein af, hefur ekki síður ráðið miklu um örlög vestrænna þjóða, en menning Forn-Grikkja, Rómverja og Gyðinga, sem oft er vitnað til að mest hafi mótað þær til góðs. Glæpir nazistanna þýzku hafa leitt til þess, að nú er tíðkanlegt að gera lítið úr heim menningarverðmætum Germana.

sem bezt hafa geymst í fornbókmenntum okkar og Íslendingar hafa ætíð sótt styrk í.

Varðveizla íslenzkrar tungu tryggir, að þessir fjársjóðir verði okkur opnir um alla framtíð, þó að engum tjái að lifa í fortíðinni einni og æ fleiri hugðarefni bætist við. En þeir lokast fyrir frændum okkar vestan hafs eftir því, sem kunnátta í íslenzku verður fágætari, nema við verði séð. Áhrif forngrískrar, rómverskrar og hebreskrar menningar eru að sjálfsögðu ekki bundin við þá, sem þessi mál kunna. Hin beztu rit þessara þjóða eru hvarvetna lesin í þýðingum og kjarninn kenndur í skólum víðsvegar. Að sama ber að keppa um hið bezta, sem varðveizt hefur í okkar bókmenntum og almennt gildi hefur.

Engir útlendingar eru líklegri til þess að skilja réttmæti þessa en Vestur-Íslendingar og engir hafa betri möguleika til að stuðla að framkvæmd þess. Má og segja, að kennarastóllinn í íslenzkum fræðum við Manitoba-háskóla sé vísir þessa. En þetta er ekkert áhlaupaverk, því að flestir hafa nógu öðru að sinna og ætíð bætist við ótal margt, sem menn þurfa að læra og kenna. Þess vegna er dregið úr kennslu í fornum fræðum en hún ekki aukin.

Í bili skiftir mestu að halda þeim vinahóp, sem við höfum, hann er ekki of fjölmennur, hvort eð er. Og jafnvel þótt hugmyndin um sameiginlega sókn til aukinnar þekkingar á okkar sameiginlega menningararfi reynist draumórar einir, þá er okkur ómetanlegur styrkur að því, að eiga þúsundir og þó öllu heldur tugþúsundir vinveittra manna dreifðra um hið mikla meginland Norður-Ameríku, manna, sem telja sér til ágætis að vera komnir af íslenzkum ættstofni og vilja styrkja hann og vernda.